

Jarosław Kupczak OP
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Sprawozdanie z ogólnopolskiego spotkania naukowego Polskiego Stowarzyszenia Teologów Moralistów, Zakopane 9–11 czerwca 2013 roku

W dniach 9–11 czerwca 2013 roku odbyło się w domu rekolekcyjnym Konferencji Episkopatu Polski Księżówka w Zakopanem spotkanie naukowe polskiego Stowarzyszenia Teologów Moralistów poświęcone tematu wi sprzeciwu sumienia. Spotkanie rozpoczęła msza święta celebrowana przez ks. biskupa Wojciecha Polaka, sekretarza Konferencji Episkopatu Polski. Ks. biskup, sam posiadający doktorat z teologii moralnej, mówił w swojej homilii o „człowieku błogosławieństw”; podkreślał, że przemiana serca człowieka jest pierwszym warunkiem przemiany całej zewnętrznej rzeczywistości społeczno-politycznej.

Obrady pierwszego dnia konferencji rozpoczął ks. prof. Ireneusz Mroczkowski, przewodniczący Stowarzyszenia, który przywitał wszystkich i wprowadził w głównym temat konferencji. Pierwsza, przedpołudniowa sesja konferencji rozpoczęła się od wykładu ks. prof. Andrzeja Szostka (KUL, Lublin), który przedstawił podstawy teorii sumienia w odniesieniu do teorii prawa naturalnego, opierając się w dużej mierze na myśli św. Tomasza z Akwinu. W wykładzie dawnego rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pojawiła się tradycyjna definicja sumienia jako praktycznego sądu dotyczącego tego, co powinno się uczynić. Lubelski filozof zwrócił uwagę na fakt, że w dziedzinie relacji sumienia do natury człowieka nierzadko mamy do czynienia z dwoma błędami: naturalizmu (to, co biologiczne w człowieku, jest automatycznie rozumiane jako norma) i kreatywizmu (w tworzeniu norm moralnych nie bierze się pod uwagę naturalnych tendencji w naturze człowieka).

Ks. Szostek przedstawił następnie temat sumienia w odniesieniu do zasady synderezy (dobro należy czynić, zła należy unikać), której konkre-

tyzacją są naturalne inklinacje obecne w naturze człowieka. Druga część wystąpienia lubelskiego poświęcona była tematowi sprzeciwu sumienia. Ze sprzeciwem sumienia mamy do czynienia wtedy, gdy człowiek w imię wierności swojemu sumieniu nie może zaakceptować określonych zasad prawnych. W skrajnych sytuacjach oznacza to postępowanie stale ignorujące określone prawo. Lubelski etyk omówił sytuacje, o których głośno było w ostatnich latach w Polsce, m.in. sprzeciw farmaceutów wobec konieczności sprzedaży środków antykoncepcyjnych w swoich aptekach czy też sprzeciw pracowników sieci handlowych wobec konieczności pracy w niedzielę. Konferencjonista zwrócił uwagę na istnienie możliwości takiego sprzeciwu wobec prawa, który nie oznacza radykalnego odrzucenia prawa stanowionego i anarchii, lecz szuka możliwości jego poprawienia.

Kolejny referat został zaprezentowany przez prof. Andrzeja Zolla, emerytowanego profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, dawnego rzecznika praw obywatelskich. Było to wystąpienie pod tytułem: *Znaczenie klauzuli sumienia w prawie stanowionym*. Prof. Zoll zwrócił uwagę, że w społeczeństwie demokratycznym wolność do wyznawania określonej religii i przyjęcia pewnego światopoglądu wiąże się z wolnością innych ludzi do nieprzyjmowania tej religii i tego światopoglądu. Referent zwrócił uwagę, że sprzeciw sumienia pojawia się wtedy, gdy nakazy prawa stanowionego są w konflikcie z wartościami etycznymi osób zobowiązanych do zachowania tego prawa. Rzeczą kluczową jest waga dobra, która jest naruszona poprzez prawo stanowione. Krakowski profesor zauważył, że w polskiej konstytucji możemy wskazać na zapisy prawne, które chronią podmioty prawa stanowionego w Polsce przed naruszaniem ich sumienia i – na co warto zwrócić uwagę – nie dotyczy to tylko zawodu lekarza w sprawach dotyczących ochrony życia. Referent wypowiedział się pozytywnie o prawie świadków Jehowy do odmowy transfuzji krwi nawet w sytuacji zagrożenia życia oraz o klauzuli sumienia farmaceutów zobowiązanych do sprzedaży środków poronnych.

Dyskusja, która wywiązała się po ogłoszeniu dwóch pierwszych referatów, nawiązała do mających miejsce w przeszłości, znanych w polskiej debacie publicznej przypadków, a szczególnie problemu współuczestnictwa minister zdrowia Ewy Kopacz w aborcji dokonanej przez lubelską nastolatkę, która była rozpowszechniona w mediach jako tzw. „sprawa Agaty”. Zarówno prof. Zoll, jak i prof. Szostek zwrócili uwagę, że pierw-

szym obowiązkiem urzędnika państwa jest zachowywanie stanowionego prawa, dlatego też minister zdrowia słusznie postąpiła, wskazując w dyskutowanym przypadku szpital, w którym mogła być dokonana aborcja. Ta opinia nie zyskała powszechnej zgody zgromadzonych.

Sesja przedpołudniowa zakończyła się wystąpieniem ks. prof. Zbigniewa Wanata: *Profetyczny wymiar sprzeciwu sumienia*. Biblista z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu przedstawił w swoim wykładzie zarys biblijnej koncepcji sumienia, po czym ukazał przykłady sprzeciwu sumienia proroków w historii Izraela. Najważniejszym biblijnym przykładem prorockiego sprzeciwu jest Jezus Chrystus – znak sprzeciwu. W dyskusji po tym wystąpieniu najciekawsza była wymiana poglądów między ks. prof. Józefem Zabielskim i ks. biskupem Wojciechem Polakiem na temat profetycznej obecności i głosu polskich biskupów w publicznej debacie w Polsce. Pewnym zarzutem o brak obecności biskupów w polskich debatach społecznych i politycznych towarzyszył głos biskupa Polaka o próbie uczestniczenia biskupów w polskiej debacie publicznej.

Sesja popołudniowa pierwszego dnia konferencji rozpoczęła się od dyskusji panelowej na temat „Sprzeciw sumienia w perspektywie troski o zdrowie”. Uczestnicy panelu: ks. prof. Piotr Morciniec (Opole), o. dr Robert Plich (Kraków) i mgr Małgorzata Prusak poddali dyskusji najczęstsze sytuacje, w których w dzisiejszej Polsce zagrożone jest sumienie osób pracujących w służbie zdrowia: lekarzy, pielęgniarek, farmaceutów. Postulat zgłaszany przez panelistów dotyczył zagwarantowania lekarzom i pielęgniarkom odmowy uczestniczenia w procedurze przerwania ciąży, jak też prawa farmaceutów do odmowy sprzedaży środków poronnych.

Kolejnym punktem spotkania było wręczenie książki pamiątkowej ks. prof. Pawłowi Góralczykowi SAC z okazji jego jubileuszu 70-lecia. Laudację wygłosił ks. prof. Stanisław Skobel (UKSW). Ostatnim punktem pierwszego dnia spotkania było walne zebranie Stowarzyszenia Teologów Moralistów, na którym wybrane zostały nowe władze Stowarzyszenia. Przewodniczącym został ks. prof. Marian Machinek (UWM, Olsztyn), wiceprzewodniczącym ks. prof. Sławomir Nowosad (KUL, Lublin), sekretarzem po raz kolejny został wybrany ks. Jarosław Sobkowiak (UKSW, Warszawa). Pozostałymi członkami zarządu zostali: dawny przewodniczący ks. prof. Ireneusz Mroczkowski i ks. prof. Krzysztof Gryz (UPJPII, Kraków).

Drugi dzień obrad konferencji moralistów rozpoczął się od dyskusji panelowej, w której wzięli udział: ks. prof. Sławomir Nowosad (KUL, Lublin) i Zbigniew Derdziuk (prezes ZUS, Warszawa); dwaj nieobecni uczestnicy dyskusji: prezes Katolickiej Agencji Informacyjnej Marcin Przciszewski oraz o. prof. Andrzej Derdziuk (KUL, Lublin) przesłali na obrady swoje teksty. Prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych zwrócił uwagę na fakt, że zadaniem wiernych świeckich jest przemienianie świata, w którym żyjemy. Wymagana przy tym skuteczność działania zakłada aktywność także w sytuacjach dwuznacznych moralnie: dyrektor przedsiębiorstwa czy polityk nie może wycofać się z działania wtedy, gdy oznacza to wejście w działanie nie tyle jednoznacznie niemoralne, ile raczej wątpliwe. Prezes Przciszewski wskazał w swoim tekście na paradoks współczesnej Polski; w kraju, gdzie komunizm padł pod wpływem potężnego ruchu związkowego, zbudowano najbardziej liberalny w Europie model ekonomiczny. Ten paradoks wskazuje również na fakt, że Kościół w zbyt małym stopniu uczestniczył w budowaniu nowego porządku w Polsce i w zbyt małym stopniu starał się, aby ten nowy porządek przeniknął światłem Ewangelii. Jako skutek tego zaniedbania zbudowano w Polsce porządek, w którym istnieją zatrwające różnice ekonomiczne, będące obecnie zagrożeniem dla spokoju społecznego w Polsce i dla rozwoju naszego kraju. Przciszewski zauważył także, że bardzo rzadko można usłyszeć w Polsce homilie wzywające katolików do uczciwości w życiu codziennym, do płacenia podatków, troski o czystość swojego miasta, otoczenia, uczciwości w pracy itd. Dyskusja, która wywiązała się po tych wystąpieniach, dotyczyła przede wszystkim wątpliwości wokół Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, funduszy OFE oraz prywatnych funduszy emerytalnych.

Druga dyskusja panelowa tego dnia dotyczyła sprzeciwu sumienia wobec wyzwań współczesnej kultury, ekologii i finansów. Ks. prof. Krzysztof Gryz (UPJPII) przedstawił sytuacje z dziedziny współczesnej sztuki i kultury, w których wypowiedzi artystyczne miały charakter obraźliwy bądź prowokacyjny wobec chrześcijan i katolików. Krakowski moralista przedstawił możliwości sprzeciwu chrześcijan wobec takich sytuacji, który mógłby polegać na wyciąganiu konsekwencji prawnych wobec twórców takich wypowiedzi, bojkocie tego rodzaju wystaw czy też wyciąganiu konsekwencji wobec instytucji i osób, które finansują tego rodzaju wy-

stawy i galerie. W drugiej wypowiedzi tego panelu ks. prof. Jerzy Goćko (KUL, Lublin) przedstawił temat sprzeciwu sumienia w dziedzinie społeczno-ekonomicznej. Lubelski moralista ukazał, w jaki sposób obywatelski sprzeciw w dziedzinie ekonomicznej i politycznej różni się od sprzeciwu w dziedzinie medycznej: ta różnica dotyczy przede wszystkim faktu, że niesprawiedliwe struktury w dziedzinie ekonomicznej nierzadko mają charakter globalny, a zmiana tej struktury przekracza możliwości indywidualnej działalności poszczególnych osób. Prof. Goćko przedstawił zarys historii sprzeciwu obywatelskiego, w której kluczowymi postaciami byli: Henry David Thoreau, Mahatma Gandhi czy Hannah Arendt. Autor ukazał podstawowe formy obywatelskiego sprzeciwu polegające na odmowie: służby wojskowej, przysięgi, płacenia podatków. W kolejnym wystąpieniu podczas tego panelu ks. prof. Andrzej Szafulski (PWT, Wrocław) omówił temat obywatelskiego sprzeciwu w dziedzinie ekologii, m.in. w dziedzinie akceptacji żywności hormonalnie modyfikowanej.

W ostatnim referacie tego panelu ks. prof. Krzysztof Kietliński (UKSW, Warszawa) omówił temat sprzeciwu sumienia w dziedzinie zarządzania. Prelegent rozpoczął od skomentowania napisu, który jakiś czas temu widział w warszawskim metrze: „Korporacja odziera z godności. Przy końcu dnia nie mogą spojrzeć w lustro”. Warszawski moralista zdefiniował sprzeciw sumienia jako odmowę podjęcia jakiegoś działania – nawet jeśli wynika ono z podjętych obowiązków – z powodu konfliktu z sumieniem i wartościami moralnymi, po czym omówił różne sposoby przeciwstawienia się niesprawiedliwościom w świecie korporacji.

W czasie dwóch dni obrad ogólnopolskiego spotkania naukowego polskiego Stowarzyszenia Teologów Moralistów przeprowadzono bardzo wszechstronną debatę nad bardzo aktualnym tematem sprzeciwu sumienia. Nie ma wątpliwości, że ten temat będzie zyskiwał na znaczeniu, w miarę jak europejski i polski kod kulturowy będzie podważany przez radykalny antychrześcijaizm. Warto na koniec zauważyć, że zakopiański dom rekolekcyjny Księżówka oferuje znakomite warunki dla tego rodzaju konferencji dzięki ciszy, pięknemu otoczeniu i czystemu tatrzańskiemu powietrzu.